

§1. Знову разом!

- 1 Четвертокласники зустрілися вперше після літніх канікул. Прочитай діалог, який між ними відбувся.
- Радий тебе бачити!
 - Маєш чудовий вигляд! Як минули канікули? Де відпочивав?
 - Весело провів час із рідними в горах і в дідуся в селі. А ти як був ліліпутом, так і лишився.
 - Може, я і не виріс. Але подивися, які м'язи накачав! Щодня з татом тренувався на свіжому повітрі. А ще купу книжок перечитав. А ти чим можеш похвалитися?

- 2 Яка репліка в діалозі є образливою? Як її варто змінити? Як відреагував на неї хлопчик? Про що це свідчить?
- 3 Які речення за метою висловлювання використали діти? Які особливості речень кожного виду?
- 4 Склади й запиши в зошиті три речення про літо: розповідне, питальне та спонукальне.
- 5 Обговоріть у парі свої літні канікули. По черзі ставте одне одному запитання та відповідайте на них. За бажання презентуйте свій діалог іншим.

Читаріум

- 6 Розкажіть одне одному, які книжки ви прочитали влітку. Чи є серед них така, що тебе особливо зацікавила? Де ти можеш її взяти, щоб прочитати?

§2. Мова нашої держави

- 1 Об'єднайтеся у дві групи і влаштуйте дискусію. Підготуйте аргументи на захист однієї з наведених думок, а потім обговоріть усе за правилами.
- ☀ В Україні всі мови рівноправні й важливі.
 - ☀ Українська мова особлива, бо вона – державна.

Правила дискусії

- ▶ Висловлюватися по суті й стисло.
- ▶ Не перебивати одне одного.
- ▶ Після виступу дати **опонентам** можливість поставити запитання.
- ▶ Спілкуватися ввічливо та з повагою до думки інших.

- 2 Прочитай вірш. Як поетеса описує різні мови? А як свою рідну, українську? Наведи **цитати** з тексту.

Рідна мова

Мова кожного народу
неповторна і своя;
в ній гримлять
 громі в негоду,
в тиші – трелі солов'я.
На своїй природній мові
і потоки гомонять;
зелен-клени у діброві
по-кленовому шумлять.

Солов'їну, барвінкову,
колосисту – на віки –
українську рідну мову
в дар мені дали батьки.

Берегти її, плекати
буду всюди й повсякчас,
бо ж єдина – так, як мати,
мова в кожного із нас!

Оксана Забужко

- 3 Відшукай у будь-яких джерелах вірші, народні прислів'я чи приказки, які звеличують українську мову. Випиши два приклади в зошит.

§3. Відкриття, що змінили світ

- 1 Спиши нотатку Читасі, розкриваючи дужки. Шукай перевірені слова і користуйся пам'яткою на першому ф́орзаці.

Усе, що людина може уявити, вона здатна (з/с)творити. Завжди є люди, які мріють, творять, досліджують, – це в(е/и)нахідники! Їхні винаходи (с/з)прошують наше ж(е/и)ття.

- 2 Ви вже знаєте чимало історій про людей, які зробили важливі для людства відкриття. Поміркуйте, які перешкоди могли траплятися на їхньому шляху.
- 3 Прочитай уривки з книжки "Дивовижні особистості, які змінили XX століття" (упорядниця В. Вздутьська).

Володимир Вернадський

(12 березня 1863 – 6 січня 1945)

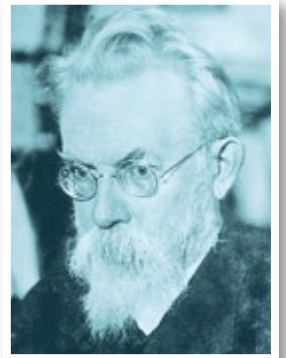
Показав, що світ – це єдиний механізм

Володя змалечку любив усілякі дивовижі. Увечері гуляв вулицями Харкова і слухав розповіді дорослих про Всесвіт і зірки. Там, угорі, була ціла купа див. Щоб дізнатися про них більше, він став читати книжки й журнали різними мовами – німецькою, англійською, польською.

В університеті Володя не тільки сидів над підручниками, а й брав участь у геологічних експедиціях. У дощ і спеку він долав десятки кілометрів, мандруючи російським Надволжям, українською Полтавщиною, пізніше – горами Німеч-

чини, Канади, схилами вулкана Везувій в Італії... Озброєний геологічним молотком, він збирав камінці та шматочки ґрунту і привозив їх сотнями кілограмів. З часом його колекція перетворилася на справжній музей.

Учений досліджував і живі організми. Поступово все, що він вивчав, склалося для нього в єдину дивовижну систему. Інші вчені вивчали космос, Землю, тварин чи людей окремо. Для Вернадського це був один величезний механізм, кожна частина якого впливає на інші. Він розмірковував про сукупність усіх живих організмів на Землі – біосферу. І про наступний етап еволюції людства – ноосферу, "сферу розуму", яка здатна змінювати обличчя планети.

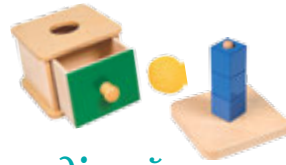
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського

Ідеї Вернадського часто випередили свій час. Переїхавши до Києва, науковець допоміг заснувати Українську академію наук і став її першим президентом. Він створив Національну наукову бібліотеку в Києві, Метеоритний комітет і Біогеохімічну лабораторію в Москві та ще багато наукових закладів. Чимало з них названі на його честь, зокрема українська наукова станція в Антарктиді.

- 4 Знайдіть у тексті відповіді на запитання та прочитайте їх.
- ☀️ Яку колекцію зібрав студент В. Вернадський?
- ☀️ Чим його вчення відрізнялося від інших досліджень?
- 5 Випиши з тексту про В. Вернадського назви міста, регіону, країни, континенту, планети, вулкана. Що спільного у правописі цих слів? Сформулюй відповідне правило. Запиши ще кілька слів, що його ілюструють.

Марія Монтессорі

(31 серпня 1870 – 6 травня 1952)

Створила захопливий спосіб навчання дітей

Марія Монтессорі народилася в Італії півтора століття тому. Це був час, коли тільки чоловіки здобували технічну та медичну освіту. Такий стан речей не задовольняв Марію. Вона захотіла вивчати математику і блискуче склала іспити для вступу до технічної школи. Марія була єдиною ученицею серед хлопців, але не зважала на кпіїни й перешкоди. І закінчила школу з відзнакою!

У шістнадцять років Марія зрозуміла, що мріє стати лікаркою. Директор медичної школи при Римському університеті лише посміявся з дівчини: ще ніколи серед тутешніх студентів-медиків не було жінок. Однак Марія не здалася. Вона просила дозволу на навчання в мера й міністрів, а коли отримала відмову, звернулася до Папи Римського. За його рекомендацією дівчину зарахували до медичної школи. І вона здобула диплом доктора медицини – першою серед жінок в Італії.

Ще в інституті Марія почала працювати з дітьми із психіатричної лікарні. Їх вважали безнадійними, але лікарка довела, що маленьким пацієнтам просто бракує піклування. Вона розробила для дітей вправи й завдання – і вони працювали! Натхненна неймовірними результатами своєї роботи, Марія почала вивчати психологію й педагогіку.

Згодом вона створила “Дім дитини” – школу для дітей бідних робітників. У класах незвичайної школи не було парт, учні вільно пересувалися й самі обирали, що робити. Граючись, вони прали і прасували лялькові речі, шаткували овочі, чистили взуття або й просто перекладали кубики, перебирали кольорові намистинки, шматочки тканини. Усі ці

заняття були частиною продуманих вправ. Завдяки їм діти ставали самостійними, навчалися грамоти й математики.

Незабаром її метод навчання поширився і за межами Італії. Марія їздила впроваджувати його по всій Європі, до США та Індії. І досі освітня система Марії Монтессорі залишається однією з провідних у світі.

6 Якою, на твою думку, була Марія Монтессорі? Розкажи про неї, використовуючи цитати з тексту.

7 Слово **відкривати** не завжди доречне. Заміни його в деяких словосполученнях правильними варіантами з підказки і запиши в зошит.

Відкрив вікно. Відкрила зошит. Відкриють новий вірус. Відкрий очі. Відкрити замок.

Підказка: розгорнула, відчинив, відімкнути, розплющ.

8 Які слова недоречно вжито в реченнях? Відредагуй і запиши правильно.

1. Володимир відкрив двері й зайшов до лабораторії.
2. Марія відкрила ключем скриню й дістала кубики.

Кишенька слів

9 Чи знаєш ти фразеологізм **по слово до кишéні не лізе**? Так говорять про тих, хто вміє підтримувати розмову і вживати дотепні та влучні слова.

А ми зберемо “кишеньку слів”, до якої можна буде скільки завгодно “лізти по слово”, тобто по цікаві вислови. Заведи блокнотик, записуй до нього фразеологізми і вживай їх при нагоді.

§4. Культура мовлення

- 1 Обговоріть у малих групах, що означає словосполучення "культура мовлення". Що ви відчуваєте, коли хтось нехтує нею? Чому?
- 2 Запишіть на аркушах гарним шрифтом та різними кольорами якомога більше ввічливих слів. Почепіть їх на стіни класу та не забувайте вживати в різних ситуаціях.
- 3 Прочитай есе Марка. Скільки тут абзаців? Знайди в структурі есе зачин, основну частину (два приклади), висновок.

Слова можуть образити

Я вважаю, що інколи слова можуть завдати болю.

Одного разу я намалював гарну картину і показав татові. Він засміявся і сказав, що в коня геть не така голова. Я тоді дуже засмутився.

Ще пам'ятаю, як брат із сестрою сварилися і казали одне одному образливі слова. Але потім помирилися.

Я гадаю, люди мають пам'ятати, що слова можуть образити, і бути чуйнішими одне до одного.

Мої твори

Есе — невеликий за обсягом прозовий твір, у якому автор або авторка висловлює власні думки, емоції, описує своє ставлення до певної проблеми, аргументує свою позицію.

- 4 Згадай ситуацію з власного життя, коли чийсь слова надихнули або підбадьорили тебе. Напиши для своєї збірки есе на тему "Слова можуть надихнути" з такою структурою, як твір у завданні 3.

§5. Слово про мову

- 1 Прочитай вірш. За допомогою яких образів поетеса торкається наших сердець?

Хай звучать слова чудові

На вербі зростала гілка,
В гілці тій жила сопілка,
А в сопілці — гарна пісня,
Пісні тій було там тісно,
В пісеньці — слова чудові,
Ті, що є у рідній мові.

Та ніхто не зрізав гілку,
Не зробив собі сопілку,
Не заграв ту гарну пісню,
Ту, якій в сопілці тісно.
І мовчать слова чудові,
Ті, що є у рідній мові.

Притулюся до вербійчки
Я своїм дитячим личком

І торкнувся тієї гілки,
У якій живе сопілка,
Заспіваю гарну пісню,
І не буде пісні тісно...

Хай звучать слова чудові,
Ті, що є у рідній мові.

Віра Правоторова

- 2 Які слова української мови для тебе є чудовими? Запиши їх, вказуючи частину мову.

Зразок. Дружба — іменник; веселкова — прикметник.

- 3 Поміркуй, що ти можеш робити, щоб українська мова звучала і розвивалася.

- 4 Подивіться мультфільм "Легенда про мову", створений дітьми: svitdovkola.org/um4/media1
Поділіться враженнями від перегляду.

- 5 Придумайте казку або легенду, де персонажем буде українська мова. Підготуйте за її сюжетом виставу та покажіть іншим групам.

§6. Біографія розповідає

Біографія, або життєпис, — опис життя якої-небудь людини.

- 1 Пограйте в гру “Упізнай особистість”. Напишіть на аркушах імена відомих людей, перемішайте їх. По черзі беріть аркуш, не дивлячись на напис. Покажіть його іншим і намагайтеся відгадати ім'я, ставлячи запитання, на які можна відповісти лише “так” або “ні”.

Мої твори

- 2 Візьми інтерв'ю в однокласника чи однокласниці про його /її дитинство і напиши розповідь про це. Прочитай свій текст і послухай відгук. А потім послухай розповідь про себе.

- 3 Чи вмієш ти висловлювати критичні зауваження доброзичливо? Як гадаєш, цінніше лише хвалити чи й казати про те, що не подобається? Обери фрази, які допоможуть удосконалити твір.

- Усе чудово, дякую.
- Ну ти й накрутила, ніхто не повірить.
- Дуже цікаво! А може, ще розповіси, як я вчилася кататися на велосипеді?

Читаріум

- 4 Чи читав / читала ти твори про життя реальних людей? Навіщо писати біографії, якщо можна вигадати будь-якого персонажа?
- Прочитай цього тижня твір-біографію.

§7. Будова тексту

- 1 Лука написав розповідь про свій відпочинок у таборі. Скільки в ній частин? Як виділена кожна?

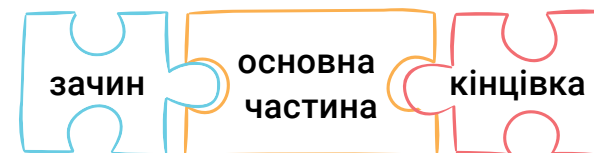
Як я полюбив співати

Коли я вчився у 3 класі, улітку я поїхав до табору “Козацька фортеця” й дуже полюбив співати пісні.

Щовечора всі збиралися біля **ватри** і співали “Мій лицарський хрест”, Гімн України та інші пісні. Наприкінці зміни я купив собі на ярмарку співа́ник. Першого ж вечора вдома я розгорнув його та проспівав усі пісні. Мама, тато і мій брат Давид слухали й аплодували. Наступного дня я співав до сніданку, потім — у машині. Давид став сердитися й заборонив мені співати, але я мав потішити ще бабусю. І, звісно, заспівати ввечері, як звик у таборі.

На ранок мій співаник кудись зник. Я довго шукав його й не співав аж до обіду. Аж тоді згадав, що вже вивчив усі слова напам'ять. І знову заспівав.

- 2 Пригадай, з яких частин складається текст.

- 3 Чи можна вважати це висловлювання текстом? Чому?
- Ці спокійні мелодійні пісні всі пам'ятають з дитинства. Мама співає їх дитині з пам'яті, не по нотах. І може додати щось своє.
- 4 До поданої в попередньому завданні частини тексту придумамай зачин і кінцівку. Запиши текст, що утворився.

§8. Розповідь про себе

Автобіографія — розповідь автора чи авторки про своє життя. У цьому творі вони самі є персонажами.

- 1 Зверни увагу: у слові **автобіографія** перша частина **авто-** означає **свій, мій**. Порівняй два речення. У якому з них є зайвий повтор?

- ☀ Це яскрава сторінка моєї автобіографії.
- ☀ Це яскрава сторінка моєї біографії.

- 2 Прочитай уривки з автобіографічного роману британського зоолога і письменника.

Слово на свій захист

За романом Джеральда Даррелла “Моя сім’я та інші звірі”

Це розповідь про те, як наша родина прожила п’ять років на грецькому острові Кóрфу. Спочатку я хотів описати світ живої природи острова, але припустився серйозної помилки, коли впустив свою рідню на перші сторінки книжки. Мої родичі

зручно тут улаштувалися, і тільки ціною величезних зусиль мені пощастило присвятити поодинокі сторінки виключно тваринам.

Навряд чи мені вдалося б написати цю книжку без допомоги деяких осіб. Отже, моя найщиріша подяка: моїм рідним — сестрі Марго, братам Ларрі й Леслі та моїй мамі. Це вони мимоволі стали головними героями і допомогли мені під час роботи над книжкою, шалено сперечаючись щодо

кожного епізоду. Моїй дружині — за те, що вона голосно сміялася, читаючи рукопис, і цим надзвичайно тішила мене. Потім, щоправда, з’ясувалося, що смішила її моя орфографія. Софі, моїй секретарці. Її обов’язками було розставляти коми й нещадно виправляти незграбні звороти.

Насамкінець я волів би наголосити, що все, написане тут про острів і його жителів, — чистісінька правда. Наше життя на Корфу нагадувало сонячну **буфонáду**, іскромётну комічну оперу.

- 3 Як можна назвати цю частину твору? Як назвав її автор? Навіщо він її написав? Назви три факти про Дж. Даррелла, які ти дізнався / дізналася з прочитаного уривка.
- 4 Зі скількох частин складається передмова “Слово на свій захист”? Про що розповідається в кожній із них?
- 5 Створи список персонажів роману і доповнюй його, читаючи уривки з твору. Як ти записуватимеш імена?

Знайомся: автор!

Дже́ральд Да́ррелл

(7 січня 1925 – 30 січня 1995)

Джеральд Даррелл досліджував тварин і працював у зоопарку. Здійснивши кілька подорожей у далекі, екзотичні для англійців країни, він влучно описав тамтешню природу і став популярним письменником.

Даррелл створив на нормандському острові Джерсі зоопарк і Фонд збереження диких тварин. Основна його ідея полягала в тому, щоб розводити рідкісних тварин у зоопарку, а потім розселяти їх у місця природного існування. Як ти гадаєш, це спрацювало?

Сунично-рожевий будинок

За романом Джеральда Даррелла “Моя сім’я та інші звірі”

Наш невеликий прямокутний будинок, оточений крихітним садком, усім своїм виглядом випромінював рішучість. Зелена фарба на віконницях вицвіла під сонцем, де-не-де потріскалась і взялася пухирцями. У садку, огороженому високими фі́ксіями, буяли квітники розмаїтих форм. Нагідкі маленькими сонечками поривались угору до сонця, неначе діти до матері. Долі стелилися оксамитові скромні братки, а з-під серцеподібних листочків **зоріли** сумні фіалки. Тепле повітря, напоєне пахощами прив’ялих квітів, бриніло мелодійним шелестом, сюрчанням комах. З першого погляду ми прикипіли серцем до цього будинку. Він стояв і ніби чекав на наш приїзд. Ми відчули себе як удома.

Кожен по-своєму пристосувався до нових життєвих обставин. Ларрі, забарикадувавшись стосами книг, увесь день просидів за друкарською машинкою і виходив, мрійливо всміхаючись, тільки попоїсти. Наступного ранку настрій у нього вкрай зіпсувався, оскільки якийсь селянин припнув свого віслюка біля огорожі нашого садка. Раз у раз віслюк протягло, надсадно ревів.

– Я вас питаю! – обурювався Ларрі. – Хіба це не смішно? Прийдешні покоління будуть позбавлені моєї книжки тільки

через те, що якийсь йолоп прив’язав цю нікчемну тварину під моїм вікном!

Тим часом Леслі повитягав свої револьвери й заходився стріляти з вікна спальні по старій бляшанці, налякавши нас усіх. Ларрі заявив, що навряд чи зможе працювати, коли будинок двигтітиме, як від землетрусу, кожні п’ять хвилин.

Мама, зірко пильнуючи за нами всіма, знаходила час і для власних справ. Увесь дім наповнився духмяним ароматом зілля, різко запахло часником і цибулею, на кухні кипіли численні горщики й каструльки. Мама також залюбки поралася в садку, щось підрізала, обривала, натхненно сіяла й саджала. Мене садок теж цікавив, разом із Роджером ми відкрили там безліч дивовижних речей. Роджер, наприклад, дізнався, що не варто нюхати шершнів.

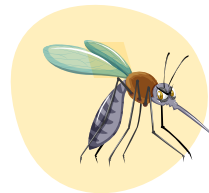

- 6 Про які інтереси кожного члена родини ти дізнався / дізналася з уривка? Розкажи.
- 7 Прочитай назву книжки. Чи відчуваєш ти в ній іронію? У яких іще фрагментах тексту відчувається таке саме жартидливе, але дуже тепле, добре, не образливе ставлення до людей? Чи вмієш ти жартувати, не принижуючи?

Кишенька слів

- 8 Обери правильний варіант слова у фразеологізмі, який вживають, щоб описати добре виконану роботу.

І комар крила / носа / олівця не підточить.

Чому так говорять? Спершу цей вислів уживали, щоб описати якісну роботу теслі, де дошки або колоди були з’єднані так щільно, що між ними не можна було просунути й найтонший предмет, як-от ніс комара.

- 9 Опиши ситуацію зі свого життя, уживши цей вислів.

§9. Типи текстів

1 Згадайте, які типи текстів існують і чим вони відрізняються один від одного. Можете звернутися до підказки на другому форзаці підручника.

2 Знайди в текстах на с. 14–17 і прочитай:

- опис будинку та саду біля нього;
- міркування про те, чому твір вийшов саме таким;
- розповідь про заняття братів і мамі.

3 Чи легко тобі розпізнавати типи текстів? Що допомагає?

Мої твори

4 Обери одне із завдань і напиши текст для своєї збірки. Скористайся хмарами слів.

- Опиши власний будинок або галявину, клумбу чи сквер поряд із ним.

тендітний
привітні стильна
занедбане
затишна

постійно
незугарно
завіграшки
вправно
потай

- Розкажи про те, чим цікавляться твої рідні. Спробуй додати в розповідь трохи іронії.

тому що
на мою думку
здається
вважаю

- Поміркуй, які відкриття ти можеш зробити, спілкуючись із рідними або спостерігаючи за природою.

5 Зберіть усі ваші творчі роботи, де є розповіді про родину. Об'єднайтеся в кілька груп, і хай кожна інсценує один твір. Потім нехай автори / авторки розповідей поділяться враженнями: як то воно — бачити свій твір на сцені?

§10. Тема і мета тексту

1 Поміркуйте, навіщо люди пишуть різні тексти. Запишіть якомога більше своїх ідей на аркуші, а потім прочитайте найцікавіші з них.

2 Згадай випадки, коли тобі треба було чи хотілося написати текст. Які твої вміння та знання знадобилися тоді? Що ти можеш робити, щоб покращувати їх?

Пригадай

Усі тексти написані про щось — тобто мають **тему** — і для чогось — тобто мають **мету**.

3 Прочитай дитячі твори. Визнач тему і мету кожного з них.

Я живу в дуже старому будинку. Його побудував мій прадідусь. Мені здається, що наша хата жива, що вона пам'ятає всіх, хто тут жив, усе, що відбувалося.

Щоранку мені здається, що мої рідні змагаються, хто зчинить більший гармидер. Кожен поспішає: мама на роботу, тато завести Єгора в садок, Рита в університет, я до школи. Тому немає часу закручувати зубну пасту, скласти піжаму, збирати кубики.

4 Чи правильно ти наголошуєш слова **легкий** і **тяжкий**? Перевір, прочитавши вірш.

Мій рюкзак такий легкий,
А у Марти не такий.

Мій рюкзак такий тяжкий,
А у Кості не такий.

§11. Побачити непомітне

- 1 А ти знаєш, що найцікавіші тексти пишуть спостережливі люди? Вони бачать деталі, які лишаються непомітними для інших. Потренуй свою спостережливість. Розглянь якийсь предмет у кімнаті протягом 1–2 хвилин.

- ▶ Який цей об'єкт на дотик?
- ▶ Де розташований?
- ▶ Як на нього падає світло?
- ▶ Як він сюди потрапив?
- ▶ На що він схожий?

Мої твори

- 2 Напиши коротенький опис (3–5 речень) об'єкта свого спостереження. Дій за алгоритмом на форзаці. Придумай влучний заголовок.

- 3 Нехай усі охочі прочитають свої тексти в класі. Чи легко було впізнати описаний предмет? Чи були тексти на одну тему?

- 4 Спостерігаючи за людьми, ми починаємо краще розуміти їхні характери, інтереси, настрої. Згадай, як змінюється зовнішність знайомої тобі людини, коли вона розлючена, засмучена, утомлена, радісна. Опиши кожен емоцію одним реченням.

Зразок. Коли моя сестра втомлена, її очі стають меншими, ніж зазвичай, наче ховаються.

Читаріум

- 5 Згадайте твори про природу, які ви читали. Поділіться враженнями. Прочитай той, що найбільше тебе зацікавить.

§12. Заголовок тексту

- 1 Прочитай твір, який написала Марія.

Моя ручка лежить на парті завжди праворуч. Бо так зручно її брати, щоб писати. Вона дуже гарна, яскраво-жовта з маленькими ананасиками. Я обрала її у крамничці, що на центральній площі, коли ми гуляли там з бабусяю. Це її подарунок мені до 1 вересня.

- 2 Обери серед поданих варіантів заголовки до тексту Марії. Які назви окреслюють тему надто широко? Який заголовок стосується неважливої ознаки? Які заголовки найвлучніше називають те, що описано? Який тобі до душі?

1. Моя ручка. 2. Жовта ручка. 3. У школі. 4. Бабусин подарунок. 5. Шкільне приладдя.

Заголовок може відображати і тему тексту, і його головну думку.

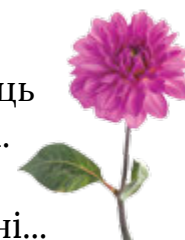

- 3 Порівняй варіанти заголовків у кожному рядку. Який із пари тобі більше подобається? Чому?

- ☀ Мій рюкзак / Той, що за плечима
- ☀ Мамина ваза / Хто чекає на квіти?

- 4 Прочитай вірш **Марії Познанської** і добери до нього заголовок. Поцікався, як назвали його інші діти й авторка.

Уже і вересню кінець,
Настали дні холодні.
До нас, я чула, морозець
Прийде вночі сьогодні.
Впаде на луки, на гаї,
Побілить лист на вишні...

Погасить сонечка мої –
В саду жоржини пишні.
Та я морозцеві тому
Не дам жоржин стоптати:
На руки ніжно їх візьму
І понесу до хати!

§13. Таємний світ комах

- 1 Чи цікаво тобі спостерігати за комахами? Прочитай, як розповідає про це письменник-натураліст.

Спостереження і відкриття

За романом Джеральда Даррелла “Моя сім’я та інші звірі”

Цей іграшковий садок був для мене магічною країною, де в гушавині квітів роїлися небачені досі створіння. У кожній троянді серед шовковистих пелюсток жили крихітні павучки, схожі на крабів. По стеблинах троянд, укритих зеленою попелицею, ніби барвисті іграшки, повзали сонечка. Бджоли, схожі на пухнастих ведмедиків, перелітали з квітки на квітку й діловито, заклопотано гули. Чепурні **глянсуваті** бр’яжники кружляли над стежинами, іноді застигаючи в повітрі на тремтливих крильцях, щоб своїм довгим гнучким хоботком дістати нектар. По доріжках снували великі чорні мурахи, збираючись купками навколо якоїсь дивовижі – здохлої гусениці або трояндової пелюстки.

Спочатку я просто очманів від цього буяння життя прямо перед нашим порогом і блукав по саду, патрулюючи ту чи іншу комаху. З часом мої спостереження стали більш ціле-

спрямовані. Навпочіпки або лежачи ниць, я міг кілька годин поспіль спостерігати живий світ навколо мене, а Роджер тим часом сумирно сидів неподалік. Отак мені вдалося відкрити силу-силенну захопливих речей.

Ці відкриття захоплювали мене до такої міри, що я негайно мусив поділитися з кимось своїм захватом. Отож, стрімголов примчавши додому, я вражав рідню новиною, що рідкісні колючі чорні гусениці на трояндах – то ніякі не гусениці, а малята-сонечка, або розповідав, яким незвичним способом комах-золотоочки відкладають яєчка.

- 2 Відшукай у тексті уривка описи комах. Прочитай той, що видався тобі найцікавішим. Випиши з нього слова, які передають захват малого Джеральда і допомагають нам уявити цих істот гарними та вишуканими. До яких частин мови ці слова належать?
- 3 Випиши назви всіх комах, яких дослідник згадує в цьому уривку, в алфавітному порядку. З одним словом (на вибір) склади і запиши речення.
- 4 Чи маєш ти захоплення, яке дарує яскраві враження та надихає тебе? Розкажи про це в групі. Якщо не маєш, розкажи про таке захоплення знайомої людини.

Гніздо щипавки

За романом Джеральда Даррелла “Моя сім’я та інші звірі”

Але, мабуть, найзахопливішим відкриттям було гніздо щипавки. Воно причаїлося під шматком кори (я ненароком зрушив його) – маленька заглибина в землі, вирита, певне, самою комахою. Щипавка сиділа посередині, мов квочка, прикриваючи собою декілька білих яєчок. Навіть сонячні промені не зігнали її, коли я підняв кору. Полічити всі яйця я не зміг, але їх було небагато. Можливо, вона ще не відклала решту. Я обережно поклав кору на місце.

Відтоді я почав ревно оберігати гніздо. Спорудив навкіл огорожу з камінців, а поряд на стовпчику причепив оголошення, написане, щоб застерегти моїх родичів: “ОБИРЕЖНО – ГНІЗДО ЩИПАВКИ – ПЕЛЬНУЙТЕ!”. Варте уваги те, що два грамотно написаних слова стосувалися біології.

Майже щогодини я прискіпливо оглядав щипавку. Частіше перевіряти її я не наважувався з огляду, що вона може покинути гніздо. Помалу купка яєць під нею росла, і щипавка, очевидно, звикла до мене. Мені навіть здалося, що вона почала впізнавати мене і ми подружилися.

На превеликий жаль, мене спіткало гірке розчарування. Малята вивелися вночі. Я гадав, що після всіх моїх зусиль і постійного чатування самочка могла б побаритися трохи й дочекатись мене. Однак вони вже з’явилися на світ – чудовий виводок слабеньких комашинок, наче виточених зі слонової кості. Вони спокійно роїлися під материнським тілом, повзали між її лапками, а найсміливіші навіть вила-

зили їй на клішні. Це було зворушливе видовище.

На другий день дитсадок спорожнів: уся моя люба сімейка розбрелася навсібіч.

Острів непомітно, але владно причаровував нас. Кожен день ніс у собі вічність, незворушний спокій; хотілося, щоб він ніколи не закінчувався. Та потім ніч знову скидала свої темні шати, і новий день чекав на нас, блискучий, яскравий, мов дитяча перебивна картинка, з таким самим відтінком нереальності.

Переклад з англійської Людмили Гончар

- 6 Знайди і перекажи всі елементи сюжету в уривку “Гніздо щипавки”.
- 7 Яким ти уявляєш оповідача? Охарактеризуй хлопчика, використовуючи для цього цитати з різних уривків.
- 8 Автор звертає нашу увагу на те, що написав слова в оголошенні з помилками. Знайди їх і запиши в зошит правильно. Склади із цими словами речення-оголошення.
- 9 Згадайте кумедні та сумні ситуації за участі комах, які траплялися у вашому житті. Оберіть найцікавішу з них та покажіть пантомімою для інших груп. Чи легко передавати емоції без слів? Що допомагає?

§14. Абзац

- 1 Поміркуйте, навіщо люди почали ділити тексти на абзаци. Чи можна було б обійтися без них? Як абзаци відділяються один від одного в тексті?
- 2 Знайди абзаци в уривку "Гніздо щипавки". Перевір, чи справді кожен із них розкриває одну думку. Яку саме?
- 3 Візьми художню книжку та подивися, чи є в ній абзаци. Знайди найбільший і найменший. Скільки в них речень? Як гадаєш, чи може бути абзац із одного речення?

Пригадай

Абза́ц складається з групи логічно пов'язаних між собою речень. Абзаци полегшують читання і сприймання тексту.

- 4 Прочитай про інше обійстя, куди Даррелли переїхали згодом. Поділи цей текст на два абзаци. Поясни свою думку.

Це був високий, просторий будинок із вицвілими блідо-жовтими стінами, зеленими віконницями і червоно-бурим дахом. Він стояв на узгір'ї біля моря, оточений оливковими гаями та цитриновими й помаранчевими садами. У садах було тихо і спокійно, звідти долинали лише гудіння бджіл і вряди-годи щебетання птахів. Неподалік у хатині мешкав садівник із дружиною. Це подружжя похилого віку немовби старішало разом з обійстям. В обов'язки садівника входило наповнювати чани водою, збирати садовину, чавити оливки і раз на рік терпіти дошкульні жала бджіл, вибираючи мед із сімнадцятьох вуликів.

- 5 Випиши з першого абзацу тексту з попереднього завдання слова, що відповідають звуковим моделям.

- ● - ● - ● - ● - = ● - = ● - ● - ●

- 6 Спиши другий абзац тексту. Підкресли іменники.

§15. План тексту

Якщо дібрати заголовок до кожного абзацу тексту, отримаєш **план**.

- 1 Данило й Арина створюють план уривка "Спостереження і відкриття" (с. 22–23). Допоможи їм обрати влучну назву для кожного пункту. Запиши план, що утворився.
 1. Дивовижні мешканці саду. / Павучки.
 2. Я і Роджер. / Мої спостереження.
 3. Малята-сонечка. / Мої відкриття.
- 2 Склади свій план до уривка "Гніздо щипавки" (с. 24–25).

Мої твори

- 3 Напиши текст за поданим планом та проілюструй його.
 1. Мій будинок.
 2. Світ природи біля моєї оселі.
 3. Я спостерігаю за природою.

- 4 Прочитай твір, що написала Єва за планом у завданні 3. Чи правильно він поділений на абзаци? Чому?

Я живу в 16-поверховому будинку. Він новий, у багатьох квартирах ще роблять ремонт. На підвір'ї посадили багато дерев, але вони тоненькі, мов палички, і не дають затінку.

Я боюся, що вони засохнуть. Я люблю дивитися, як пані Ліда поливає ці рослини зі шланга. А одного разу ввечері ми з татом зустріли їжачка.

§16. Усі ми робимо відкриття

- 1 Розкажіть, які відкриття пощастило зробити в житті кожному / кожній з вас. Згадайте свої емоції в ці моменти. Як ставилися до вашої пошукової діяльності рідні?

- 2 Прочитай, що потрібно для того, щоб здійснити відкриття.

- 3 Вибери з хмари слів кілька рис і дій, притаманних тобі, і продовж речення.

Я можу бути винахідником / винахідницею, оскільки...

Кишенька слів

- 4 Відкрив для себе різні значення одного слова.

- 5 Обери правильні варіанти образних висловів. У якому випадку ти можеш ужити кожен із них?

Осідлати / засмутити / нагодувати свого коника — говорити на улюблену тему.

Продати / покликати / викинути коника — зробити щось несподіване, можливо, бешкетне.

§17. Я пишу статтю

- 1 Чи читаєте ви та ваші рідні паперові газети й журнали? Чи шукаєте новини й інформацію про те, що вас цікавить, в інтернеті? Якому способу віддаєте перевагу? Чому?

- 2 Прочитай дві статті, які написав Остап про одне відкриття. Здогадайся, яка з них призначена для шкільної газети, а яка — для дитячого журналу. Добери до кожної заголовок. Чи можуть вони бути однаковими?

Мене звати Остап. Я живу на Полтавщині, у селі Більськ. Біля нашого села археологи щороку проводять розкопки, бо тут раніше жили скіфи. Цього року знайшли ось такий перстень.

У археологів на Перещепині нова знахідка! Це — античний перстень. На ньому зображений Ахіл. Він керує колісницею з парою коней.

- 3 Створи свою газету чи журнал про відкриття.

- Домовтеся, про що ви писатимете: про певну галузь науки, окремий період часу чи якусь країну.
- Поміркуйте, хто читатиме ваше видання: дорослі, старшокласники і старшокласниці, ваші однолітки чи малюки. Як це вплине на спосіб подання інформації?

- Об'єднайтеся в пари й напишіть статті, намалюйте до них ілюстрації.
- Об'єднайте все у спільний проєкт і презентуйте його.

§18. Хто винахідливо викидає коники?

- 1 Познайомся з юною винахідницею та її відкриттями, прочитавши уривки з оповідання сучасної української письменниці.

День із життя винахідниці

За оповіданням Тані Стус “Коники винахідників”

Після канікул Даринка неабияк подорослішала. Це помітили всі – і сусідки у дворі, і рідні дідусі з бабусями. Антін часто промовляв: “Ти вже доросла, хоча все-таки ще зовсім дитина”. Мама просто не могла впізнати своєї маленької дівчинки. І ліжко без нагадування застелене, і посуд після вечері помитий, і навіть пилок по хаті, здається, пройшовся. Але іноді Дарці все-таки дуже кортіло викинути коника.

Ось, наприклад, учора. День починався просто чудово. А як інакше може починатися вихідний? Ранковий сон на годину довший. Як кажуть дорослі, “багато вільного часу”. Хоча вони, ті дорослі, багато чого вигадують. Адже час, думала Дара, завжди вільний. Ну від кого може залежати час, ге? Хіба від годинника...

Дарця й ухопилася за нову ідею. Вона прокинулася раніше за маму та перевела годинники на цілу годину вперед. Був іще годинник на маминому смартфоні. Але Дарця знала, що на вихідні мама навмисно “забувала” про мобільний.

Тобто встала Дара о восьмій ранку, а годинники після маніпуляцій стали показувати дев'яту. Дівчинка хотіла зрозуміти, наскільки людина залежить від часу. І коли, як не

у вихідний день, це можна перевірити безпечно?

Далі все було, як завжди. Дарця:

- застелила ліжко,
- покачала прес 20 разів,
- погодувала пана Коцького,
- зробила мамі ранковий чай,
- вирішила сьогодні нарешті остаточно визначитися зі своїм майбутнім.

Скільки разів дорослі запитували Дару, ким вона стане, коли виросте! Дара вже втомилася відповідати на це запитання. Один лише Антін ніколи не питав цього. А йому б вона розповіла про свої мрії та сумніви... Тому вирішила підготуватися, якщо він раптом поцікавиться. Дара взяла папір і розділила його на два стовпчики. Написала над ними “плюс” і “мінус”, щоб визначити “позитиви” та “негативи” професії.

Перебравши кілька професій, Даринка рішуче підійшла до столу й написала на аркуші: “Винахідниця”.

Так, це те, чого їй завжди хотілося. Хай навіть вона буде вчитися все життя, але вона обов'язково мусить винайти:

1. Прилад для миттєвого переміщення у просторі.
2. Прилад для збільшення чи зменшення речей.
3. Пігулку від усіх хвороб!

Наступного пункту Дарця написати не встигла, бо її покликала на вечерю мама. Ого! Так швидко? Дара повернулася й дописала:

4. Прилад для уповільнення часу!!!

- 2 А ти вже міркував / міркувала про те, ким хочеш стати? Склади такий список, як Дарця, і визнач переваги й недоліки кожної професії. З ким ти можеш порадитися, якщо потребуєш більше інформації?

- 3 Що саме хотіла з'ясувати Дарця, перевівши годинники? Спробуй передбачити наслідки її експерименту.

За оповіданням Тані Стус “Коники винахідників”

Де там! Зранку вони так заметушилися з мамою, що Дарця зовсім забула про свій намір. Увечері Дара чекала маминої догани, тож вирішила чимшвидше добровільно розкаятися. Вона зустрічала маму з роботи біля під'їзду.

– Яких коників? Куди ти їх викинула? – не могла второпати мама.

– Я викинула коники з годинниками...

– Ти будеш у мене винахідницею, доню! – ще довго згадувала цю пригоду мама.

“Виходить, хоч цього разу я коника викинула недаремно”, – подумала Даринка. Їй залишилося лише з’ясувати: навіщо людям “літній” і “зимовий” час? Це як одяг?

-

Письменницею! Але називай мене, будь ласка, Танею. Мені так більше подобається.

- 6** Розкажіть одне одному про випадки, коли ви викидали коники. А потім запишіть одне-два речення про пригоди одне одного.

Читаріум

- 7** Знайди та прочитай інші твори Тані Стус. Ти підеш до бібліотеки чи до книжкової крамниці? А може, запитаєш друзів та подруг, рідних або знайомих, чи мають вони книжки цієї письменниці?

§19. Я редагую

- 1 Учні та учениці 4-го класу запросили на онлайн-зустріч письменницю **Таню Стус**. Діти підготували для неї кілька запитань. Ось які відповіді вони почули. Які це могли бути запитання? Запиши їх.

Той, хто редагує, виправляє помилки, змінює текст, але так, щоб зміст лишався незмінним.

Учора ми з дітьми організували Свято страшних історій.

Я і собак дуже люблю, але ближчі мені за **тактильними** відчуттями коти. Та й узагалі коти просто мені ближчі, напевно. Але ж я написала книжки і про собаку, і про котів, і про курочку, і про їжача, тож загалом я до всіх тварин ставлюся дуже позитивно.

- 2 Порівняй тексти. Поясни, чому редакторка виправила перший текст.

Тим часом до кімнати зазирнула мама, поцілувала Дару в щічку та подякувала за чай. Дара ледь встигла сховати секретний аркуш.

Тим часом до кімнати зазирнула мама, поцілувала Дару в щічку та подякувала за чай. Дівчинка ледь встигла сховати секретний аркуш.

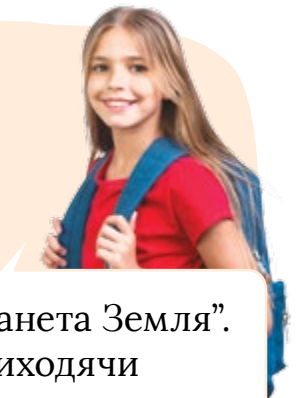
- 3 Спробуй себе в ролі редактора / редакторки. Обери один із текстів зі своєї збірки "Мої твори". Прочитай його. Чи є речення, які хочеться доповнити чи перебудувати? Чи варто щось вилучити? Чи розкрита в тексті головна думка? Запиши покращений твір.

§20. По той бік екрана

- 1 На запитання вчительки "Які відео вам подобаються найбільше?" діти відповіли по-різному. Чия відповідь тобі видалася більш ґрунтовною? Чому?

Мені надзвичайно подобається канал "Веселі саморобки".

Я люблю дивитися серіал "Невідома планета Земля". Він дає можливість подорожувати, не виходячи з дому, і робити для себе відкриття.

- 2 А які відео ти дивишся з найбільшим задоволенням? Чому? Напиши про них розповідь.
- 3 Довідайся, як виконали попереднє завдання твої однокласники й однокласниці. Прочитай їхні тексти (за згодою авторів / авторок).
- 4 З'ясуй та запиши, люди яких професій працюють над створенням телепередач або відео. Найдовше слово розділи для переносу.
- 5 Розіграйте в парі інтерв'ю з кимось із відомих винахідників чи винахідниць.

- Це буде ваш сучасник чи хтось із минулого?
- Які запитання поставить журналіст / журналістка?
- Варто запитувати лише про винаходи чи можна дізнатися й про те, що людину надихає?
- Як ви завершите розмову?

Перевір себе

- 1 Прочитай текст. Визнач його тип, тему й мету. Склади й запиши план тексту. Добери заголовок.

У хаті край села жили чоловік і жінка. Було в них двоє дітей – Мишко й Оля. Біля хати ріс високий гіллястий осокір.

– Зробимо на осокорі гойдалку, – сказав Мишко.

– Ой, добре буде гойдатися! – зраділа Оля.

Поліз Мишко на осокір, **прив'язав** до гілки мотузку. Стали на гойдалку Мишко й Оля та й ну собі гойдатися. Гойдаються діти, а навколо них синичка літає та й співає, співає.

Мишко й каже:

– І синичці весело, що ми гойдаємося. Як радісно співає!

Глянула Оля на стовбур осокора й побачила дупло, а в дуплі – гніздечко синиччине, а в гнізді – пташенята **маленькі**.

– Синичка не **радіє**, а плаче, – сказала Оля.

– Чого ж їй плакати? – здивувався Мишко.

– Подумай, чого, – відповіла Оля.

Василь Сухомлинський

- 2 Побудуй звукові моделі виділених у тексті слів.
- 3 Переглянь свою збірку "Мої твори". Прочитай кілька текстів. Які твої враження від них?

- Цікаві тексти!
- Нуднувато, можна було й краще написати.
- Забагато покреслено та виправлено. Мабуть, варто було переписати начисто.

- 4 Подивись збірку "Мої твори" когось із класу (з його /її дозволу) і ввічливо вислови свої поради та зауваження.
- 5 Яке завдання цього місяця виявилось для тебе найскладнішим? Чому? Що треба зробити для того, щоб наступного разу такі труднощі в тебе не виникали?
- 6 Які якості допомогли тобі виконувати завдання успішно?

Хто – фейкороб, а хто – правдолюб?

- 1 Як ти гадаєш, чи всі новини про винаходи варто брати на віру? Як дізнатися, хто подає інформацію – фейкороб чи правдолюб?

Я винайшла чудові ліки від коронавірусу!
Хочу, щоб ви розповіли про них у новинах.

